Bohusläns museum
RAPPORT 2019:02

På senpaleolitiska nivåer

Arkeologisk utredning för del av Lillesjö industriområde Kuröd 4:35 och Nöthult 1:14, Uddevalla socken och kommun

Robert Hernek

BOHUSLÄNS MUSEUM

Bohusläns museum
RAPPORT 2019:02

På senpaleolitiska nivåer

Arkeologisk utredning för del av Lillesjö industriområde
Kuröd 4:35 och Nöthult 1:14,
Uddevalla socken och kommun

Robert Hernek

BOHUSLÄNS
MUSEUM

Bohusläns museum
Museigatan 1
Box 403
451 19 Uddevalla
tel 0522-65 65 00, fax 0522-126 73
www.bohuslansmuseum.se

ISSN 1650-3368
Författare Robert Hernek
Grafisk form, layout och teknisk redigering Lisa K Larsson
Omslagsbild Framsidan visar en yta i norra delen som är utfylld med sprängsten. Foto Magnus Rolöf, Bohusläns museum. Baksidan visar bild från tidig april då tjälen fortfarande omöjliggjorde grävning med spade. Foto Robert Hernek, Bohusläns museum.
Tryck Bording AB, Borås 2019
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Innehåll

Sammanfattning 7
Natur- och kulturlandskap 7
Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar 7
Syfte 9
Metod 9
Resultat 11
Slutsatser samt åtgärdsförslag 12
Referenser 13
Tekniska och administrativa uppgifter 14
Bilagor 15

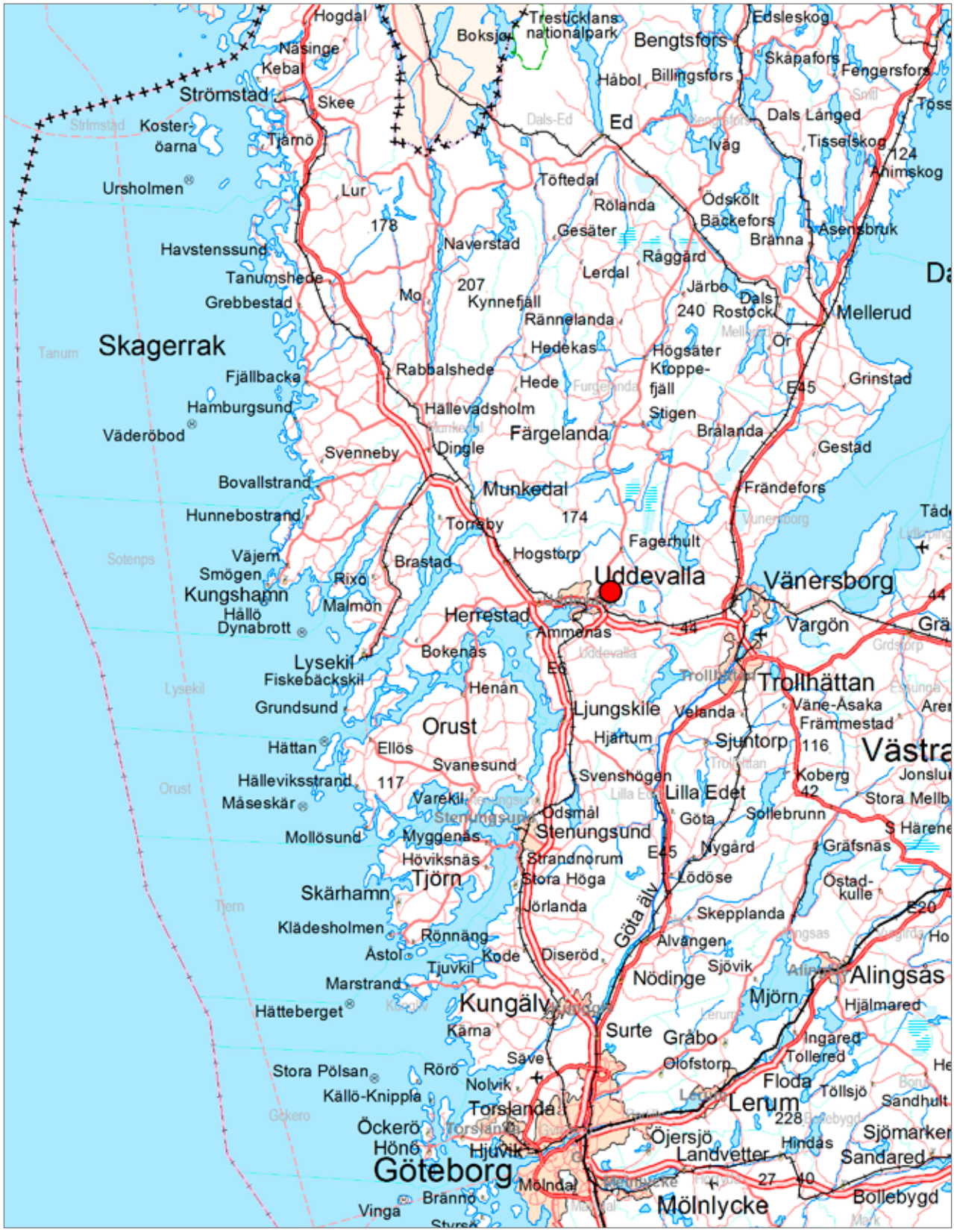

Figur 1. Utsnitt ur Sverigekartan med platsen för utredningen markerad.

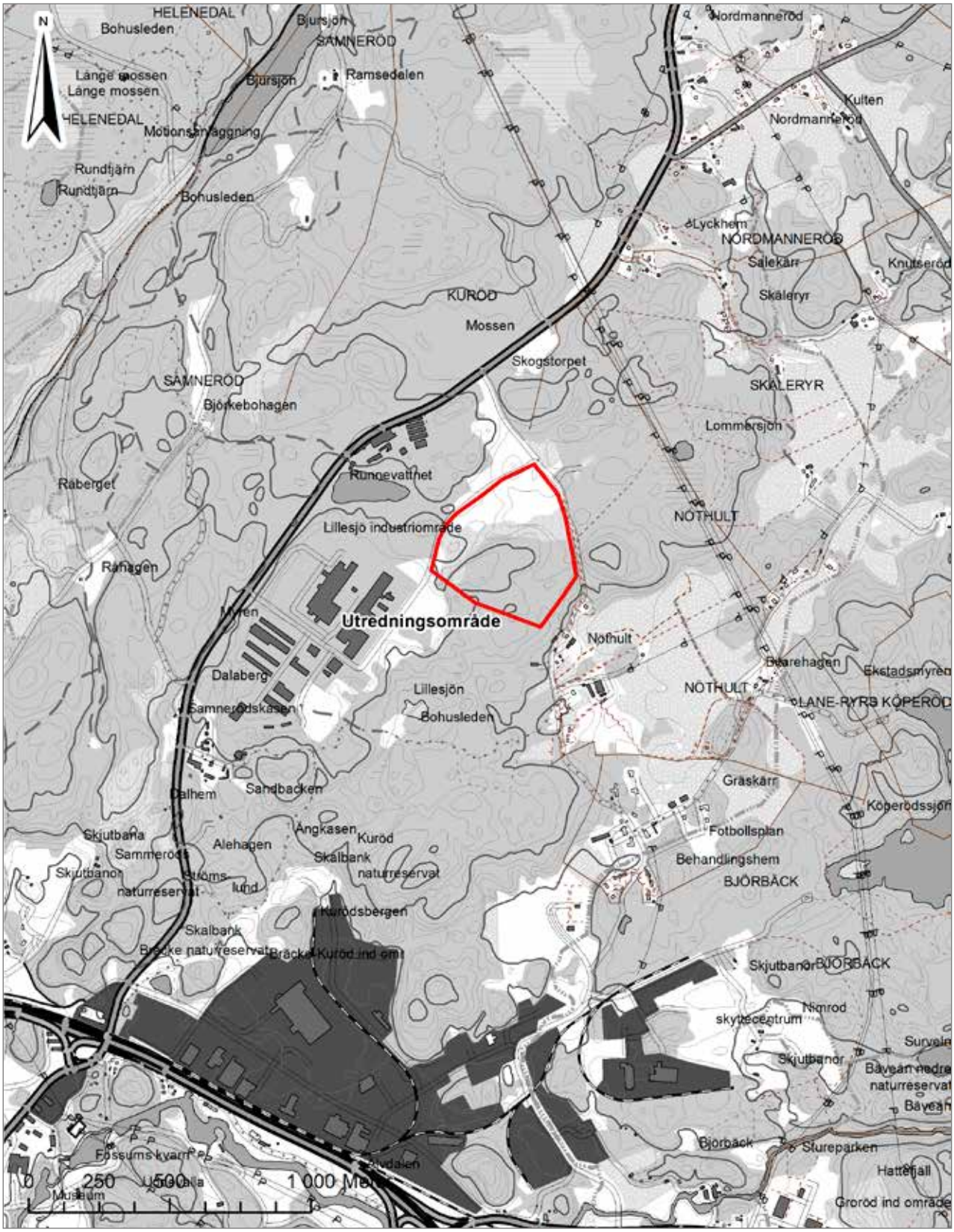

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med platsen för utredningen markerad. Skala 1:20 000.

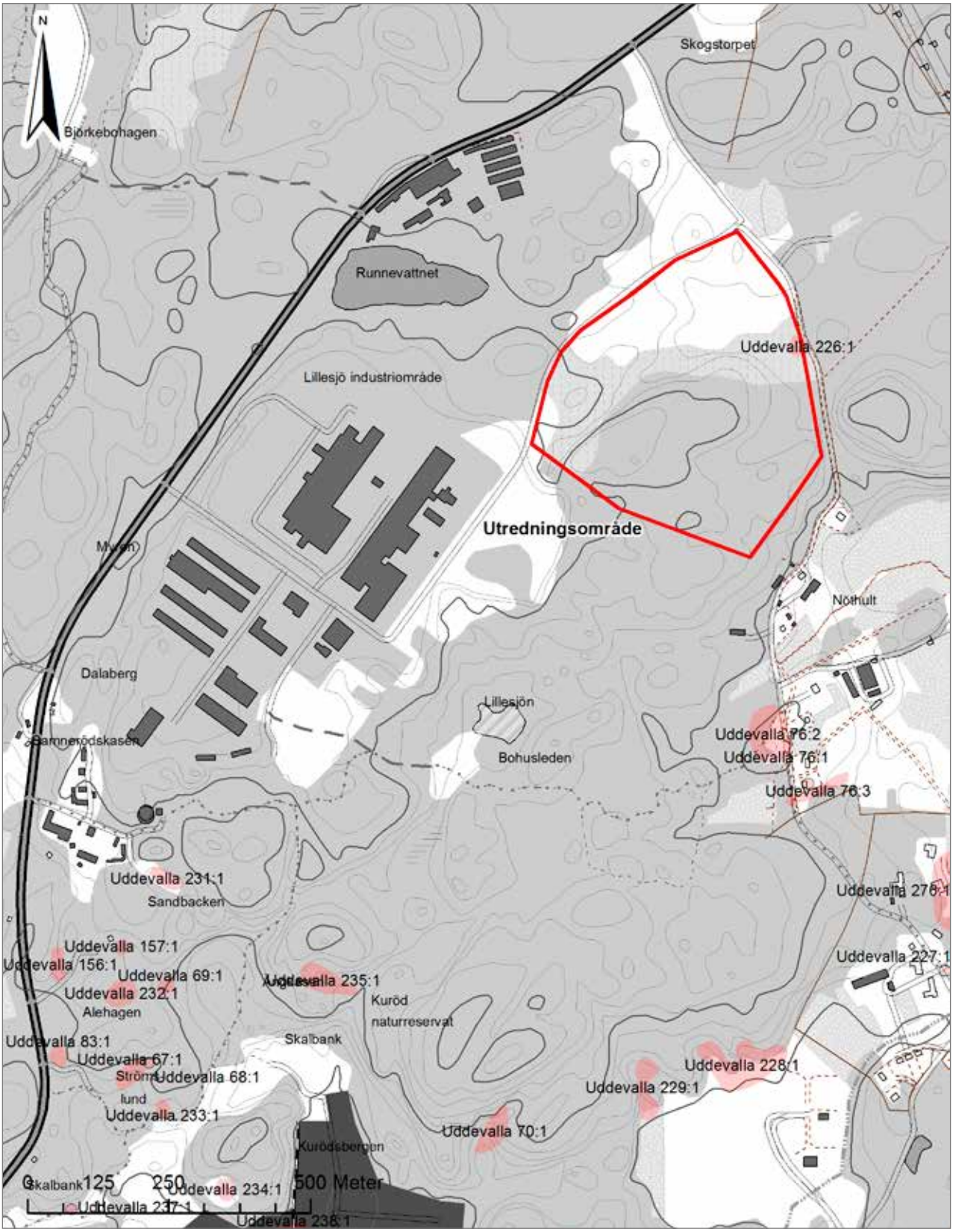

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med utredningsområde samt närliggande fornlämningar markerade. Notera boplatserna vid Sandbackan, Uddevalla 157 och 69, nedtill till vänster på kartan. Skala 1:10 000.

Sammanfattning

Bohusläns museum har med anledning av planerad industrimark genomfört en arkeologisk utredning på norra Kuröd i Uddevalla. Arbetsföretaget omfattar ett stort planområde i anslutning till Lillesjö industriområde men endast en del av planområdet omfattas av utredningen.

Grovt sett ligger utredningsområdet från gården Nöthult i söder till industriområdet med Uddevalla fjärrvärmeverk i norr. Terrängen utgörs av utmarksområde med skogsklädda berg, hällmarker och ett flertal starkt vattensjuka sankmarkspartier. Området är drygt 500 × 550 meter stort och är beläget 85–105 meter över havet

Mot bakgrund av områdets topografi, höjden över havet och fornlämningsbilden i stort kan man allmänt sett nästan bara förvänta sig finna lämningar från allra äldsta stenålder. Utredningsområdet ligger emellertid till allra största delen på nivåer som ligger högre än de äldsta strandbundna boplatserna i Uddevallaområdet.

Utredningen genomfördes som fältinventering och provgropsgrävning. Inriktningen har varit att prioritera de ytor som varit mest sannolika för lokaliseringen av en boplats. Totalt grävdes 41 provrutor inom lämpliga höjdstråk. Vid inventeringen påträffades en gränsmarkering som överensstämmer med nuvarande fastighetsgräns samt en kolningsgrop som bedöms vara från sen historisk tid.

Den enda fornlämningen inom området är en boplats, Uddevalla 226:1, belägen precis i kanten av utredningsområdet. Den bedöms emellertid som mycket tveksam och till grund för dess status som fornlämning är enbart ett enda fynd; en svallad kärna av flinta, som dessutom är funnen i en vägslänt. Provgropar i anslutning till fyndplatsen gav inget resultat varför en ändringsanmälan gjorts där den numera kategoriseras som Övrig kulturhistorisk lämning (bilaga 1).

För att sammanfatta utredningens resultat så förordar Bohusläns museum inga ytterligare arkeologiska åtgärder.

Natur- och kulturlandskap

Området består övervägande av skogsklädda berg med omväxlande insprängda våtmarksområden samt en del smala passager mellan berg. Bortsett från bergskrönen är vegetationen mestadels mycket tät. Två bergskrön ligger lite drygt hundra meter över havet medan de lägsta partierna, sluttningen ner mot Nöthults åkrar i söder, ligger kring 80 meter.

I norr och nordväst ansluter och delvis överlappar området till industrimark och utfyllda ytor. Gränsen till det oexploaterade området är mycket tydlig då den utgörs av en flera meter hög mycket brant slänt. I öster begränsas området av en mindre väg mellan Dalslandsvägen/Väg 172 och Gräskärr och en relativt stor yta närmast vägen är upptagen av ett synnerligen tätt bestånd av unggran. Begränsningen i söder är mindre distinkt men följer i stort sett en fastighetsgräns. Jordartskartan visar inga förekomster av skalsand inom området. Äldre kartmaterial visar att området varit utmark. Längst i nordost ansluter området till åkermark till torpet Skogstorpet.

Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar

Mot bakgrund av nivån över havet, den bergiga terrängen, och fornlämningsbilden i denna del av Uddevallaområdet kan man i stort sett bara förvänta sig finna lämningar från allra äldsta stenålder. Då utredningsområdet ligger mycket högt, mestadels mer än 85 meter över havet innebär det att en eventuellt strandbunden boplats tillhör de absolut äldsta som finns i denna del av Bohuslän. Strandnivåkartan från Sveriges Geologiska undersökning (kartgeneratorn) visar att stranden för 11 000 år legat ungefär vid gården Nöthult, det vill säga lägre än det aktuella utredningsområdet (figur 8).

Fornlämningarna i och allra närmast Uddevalla stad domineras just av boplatser från stenåldern och framförallt äldre stenålder (till exempel Kindgren 1997). De äldsta boplatserna är belägna på ömse sidor om det näringsrika sund, Uddevallasundet, som i tidig mesolitisk tid förband Vänern med Västerhavet. Sundet var ett par kilometer brett och längs sundet finns spår i form av mäktiga snäckskalsbankar. Just området Kuröd-Björbäck är beläget kring det forna Uddevallasundet som också utgör sundets smalare passager (figur 5).

Då var här en oerhört näringsrik miljö och området kring Kuröd tillhör sundets smalare passager. Boplatser från äldre stenålder ligger följaktligen som ett pärlband från Elsberg och Rimnersvallen i väster till Gräskärr–Björbäck i öster (se även Nordqvist 2000:185). Många av dessa boplatser ligger emellertid på lägre nivåer, kring 50 meter över havet, jämfört med det aktuella utredningsområdet och är följaktligen från en tid då Uddevallasundet höll på att snörpas av vilket ägde rum kring 9500 BP. En dryg kilometer sydväst om utredningsområdet finns flera viktiga boplatslokaler från

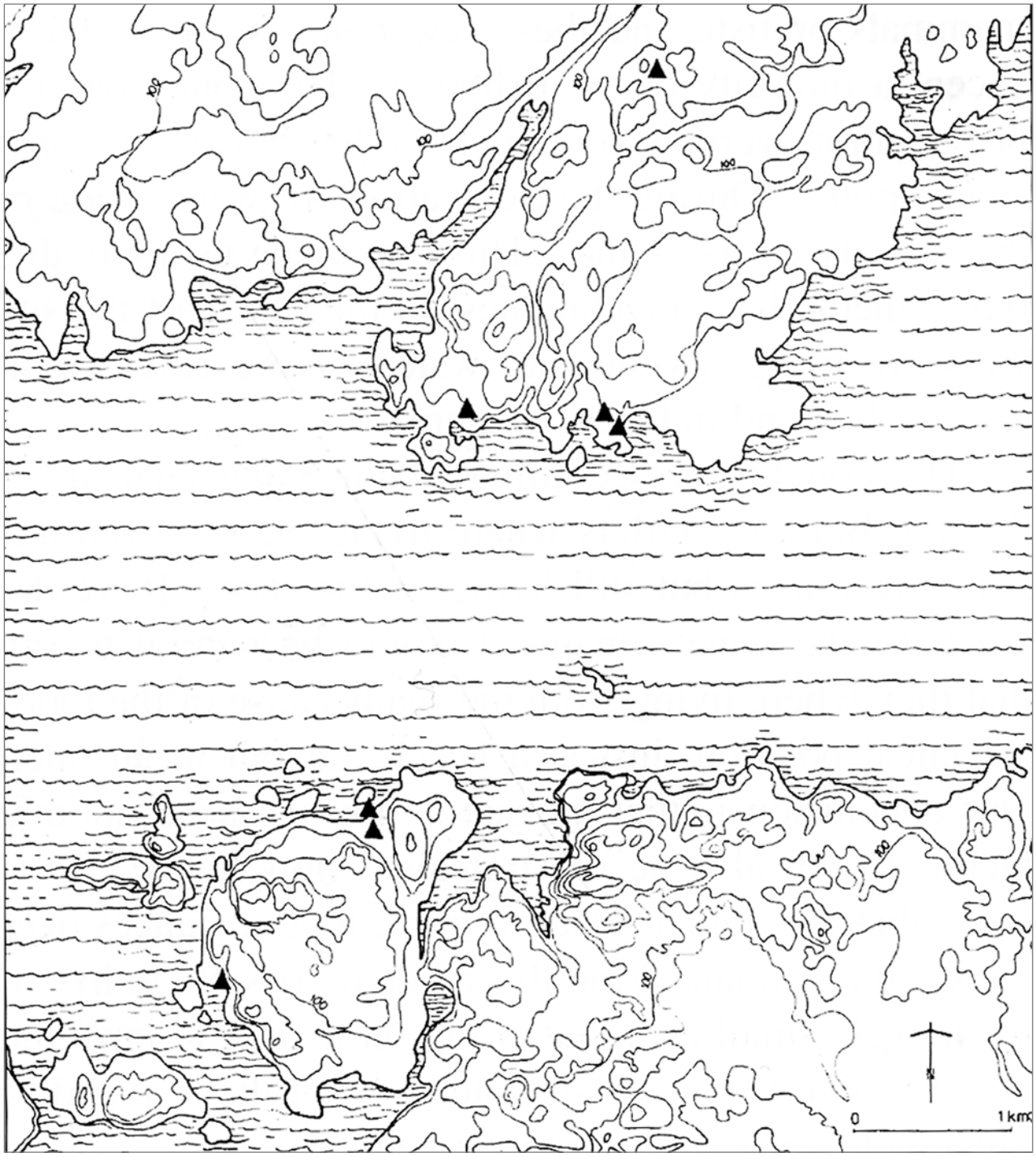

Figur 4. Karta som visar Uddevallasundets smalaste parti med en havsnivå av cirka 75 meter. De två intilliggande boplatserna på norra sidan avser de vid torpet Sandbacken, Uddevalla 157 och 69 (ur Nordqvist 1996:191, fig. 8).

senpaleolitikum–äldsta mesolitikum (figur 3). För översikt och referenser kring dessa; se Hernek & Pajusi 2018).

Mycket få senpaleolitiska–tidigmesolitiska boplatser i denna del av Bohuslän har blivit undersökta. Emellertid undersöktes år 2008 tre sådana boplatser vid Sunningebergen väster om Uddevalla. Den högst belägna och följaktligen den äldsta, Herrestad 370, låg kring 70 meter över havet (Falkenström i manus).

Hösten 2017 genomfördes en motsvarande utredning och i liknande terräng; i ett område beläget något söder om det aktuella utredningsområdet (Peterson 2018, Ortman 2018). Utredningen gällde en planerad bergtäkt

Figur 5. Vy över boplatsen Uddevalla 226:1 som registrerats utifrån ett enda fynd funnet i ett dike här invid Björbäcksvägen. Foto mot norr, Robert Hernek, Bohusläns museum.

och då påträffades en ny boplats, Uddevalla 318, belägen cirka 800 meter söder om det nu aktuella utredningsområdet. Uddevalla 318 är belägen i en skyddad, relativt djup sänka mellan två bergsryggar och bedöms vara 45×15 meter stor (Peterson 2018:9). Boplatsen ligger cirka 75 meter över havet och karaktären på ett tillvarataget spån pekar också på sen paleolitisk–tidig mesolitisk tid.

Den enda fornlämningen inom området är en stenåldersboplats, Uddevalla 226:1, som ligger i östra kanten av utredningsområdet (figur 3 och 5). Den är registrerad vid en översiktlig inventering som gjordes 1986 i samband med förundersökningar inom Björbäck-Gräskärrs industriområde. Inventeringen resulterade i åtta nya boplatser varav hälften var belägna 70–75 meter över havet. En av dessa åtta lokaler var Uddevalla 226 som i rapporten benämns som nummer 5. Det enda fyndet som gjordes var en svallad rundkärna som påträffades i ett nyanlagt dike (Nordqvist 1996:26, fig. 16).

Syfte

Utredningens syfte och frågeställningar utgår från Länsstyrelsens direktiv där det i förfrågningsunderlaget, daterat 2017-11-06 anges att:

»Länsstyrelsen bedömer utifrån topografi och fornlämningsbild att en arkeologisk utredning behövs för att ta reda på om någon okänd fornlämning berörs av aktuellt arbetsföretag. I den arkeologiska utredningen ska även ingå att avgränsa eventuella fornlämningar mot exploateringsytan. Förekommer lämningar med oklar antikvarisk bedömning ska de utredas så att antikvarisk status fastställs.«

Metod

Arbetet har omfattat studier av fornlämningsmiljön, relevanta strandlinjekurvor och granskningar av äldre kartmaterial. Inför arbetet och som svar på Länsstyrelsens förfrågningsunderlag gjordes en första inventering för

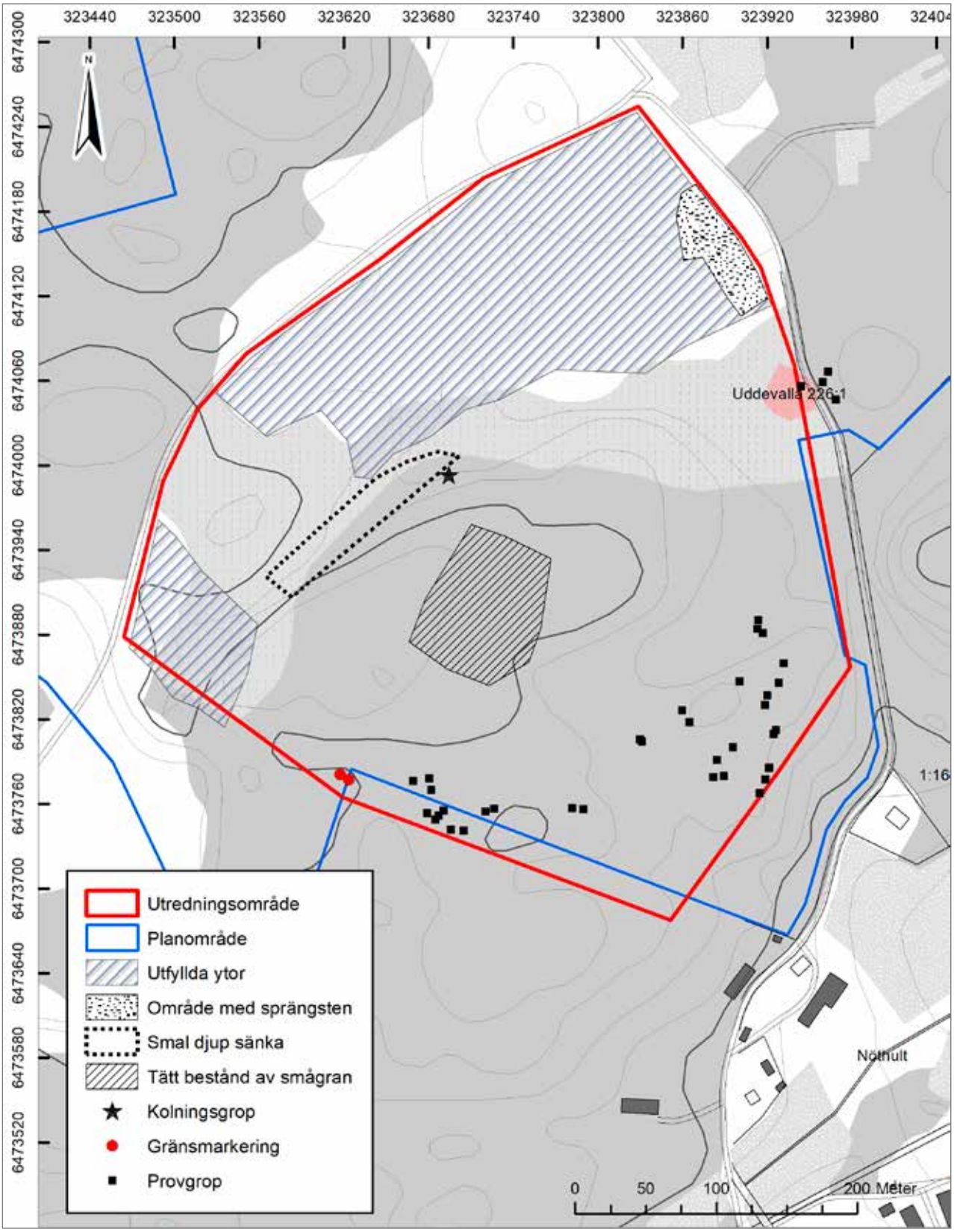

Figur 6. Översikt över utredningsområdet med utfyllda ytor, en kolningsgrop, gränsmarkeringar med mera. Skala 1:4 000.

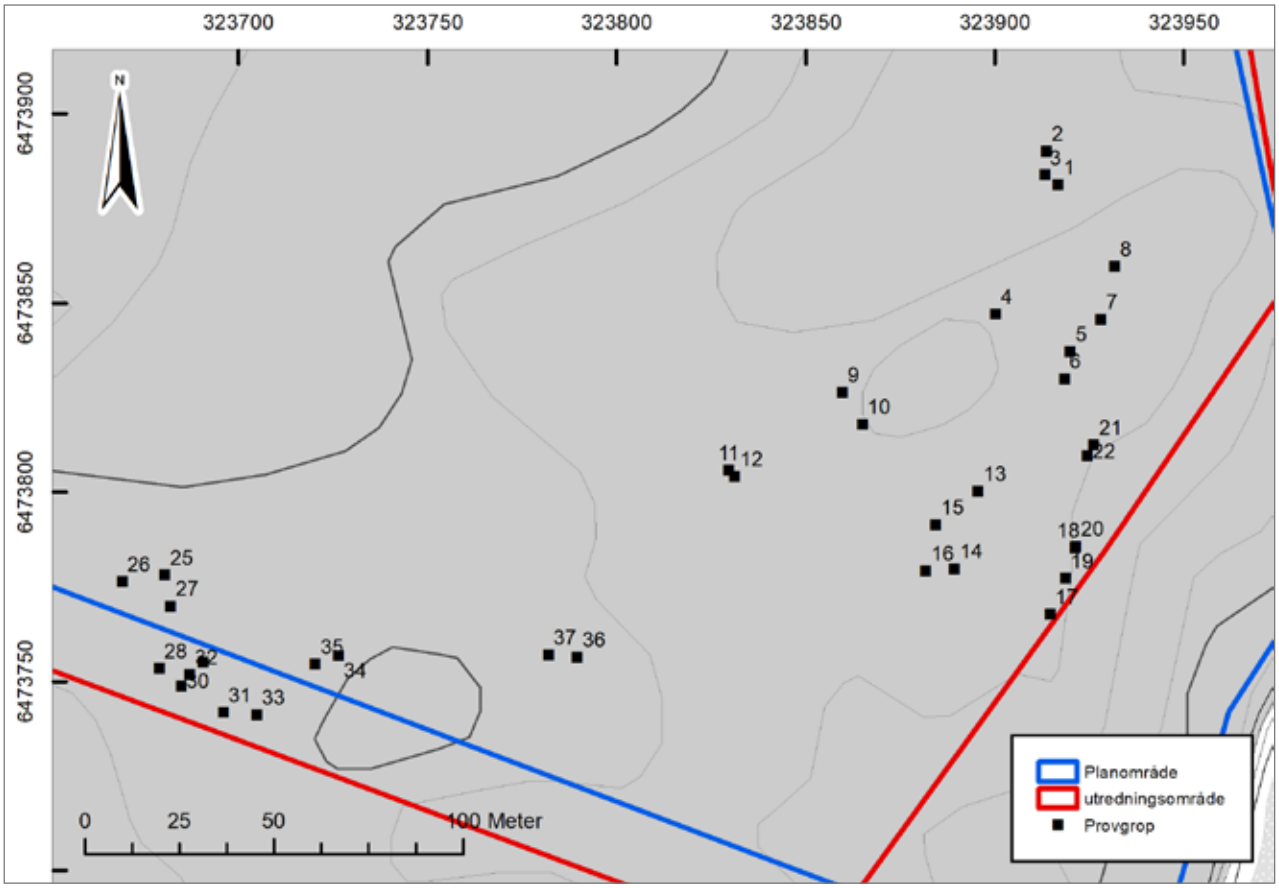

Figur 7. Översikt över grävda provgropar. Till dessa tillkommer fyra provgropar vid Uddevalla 226 (se figur 6). Skala 1:2 000.

att i grova drag bestämma vilka ytor som var grävbara; underlag för tidsåtgången.

Utredningen genomfördes som fältinventering och provgropsgrävning. Mot bakgrund av områdets storlek har inriktningen varit att starkt prioritera de ytor som varit mest sannolika för lokaliseringen av en boplats. Fältarbetet fick skjutas upp gentemot planeringen då den kyliga våren innebar att tjälen omöjliggjorde provgrävning med spade. Till detta kommer att vattentillströmningen var extra stor bland gipar och klovor som föreföll vara bäst lämpade för lokaliseringen av en boplats. Rapportförfattaren har under årens lopp besiktigat många och ansenliga utmarksområden, bland annat utredningar inför E6, men när det gäller framkomlighet är området vid Kuröd det kanske eländigaste. För cirka tio år sedan har området avverkats och kvar och delvis dolt under markytan finns mängder med grenar från avkvistningen.

Resultat

Som framgår av figur 6 utgörs stora delar av området av utfyllda ytor, täkter och tippmassor. Vid inventeringen påträffades en kolningsgrop (figur 6). Den är rund, cirka en meter i diameter och 0,5 meter djup, och härrör med stor sannolikhet från sen historisk tid. Vidare finns i sydvästra kanten av området två intilliggande gränsmarkeringar (figur 6). Den i väster utgörs av en rödmålad sten och sju meter från denna är tre stenar varav en är en stående 0,40 meter hög sten. Den senare är en så kallad »visare« som anger gränsens riktning. Gränsmärkets placering överensstämmer med dagens fastighetsgräns.

Totalt grävdes 41 provrutor på utvalda ytor inom lämpliga höjdstråk (figur 7). Inget av intresse framkom.

Beträffande den registrerade boplatsen, Uddevalla 226:1, belägen i östra kanten av utredningsområdet så bedöms den som högst tveksam. Till grund för dess status som fornlämning är enbart ett enda fynd; en svallad kärna av flinta som dessutom är funnen i en vägslänt. Mot bakgrund av kärnan är ett enstaka fynd, fyndplatsens höjd över havet, kring 85 meter, samt det faktum att

kärnan var svallad gör det högst troligt att flintkärnan var naturlig, det vill säga aldrig bearbetad av människa. Möjligtvis skulle det kunna röra sig om ett sekundärt fynd som tillkommit vid anläggande av vägen. Provgropar i anslutning till fyndplatsen (id 38–41) gav heller inga fynd varför en ändringsanmälan gjorts till FMIS där den numera kategoriseras som Övrig kulturhistorisk lämning i kategorin Fyndplats (bilaga 1).

Slutsatser samt åtgärdsförslag

Undersökningens syfte var att utreda om någon okänd fornlämning berörs av aktuellt arbetsföretag. Vid utredningen hittades inga nya fornlämningar och den fornlämningen, Uddevalla 226:1, som ligger i östra kanten av utredningsområdet bedöms på flera grunder aldrig har varit någon boplats. Bohusläns museum förordar inga ytterligare arkeologiska åtgärder. Utredningens resultat är anmälda till FMIS och ändringsanmälan för Uddevalla 226:1 är utförd (bilaga 1).

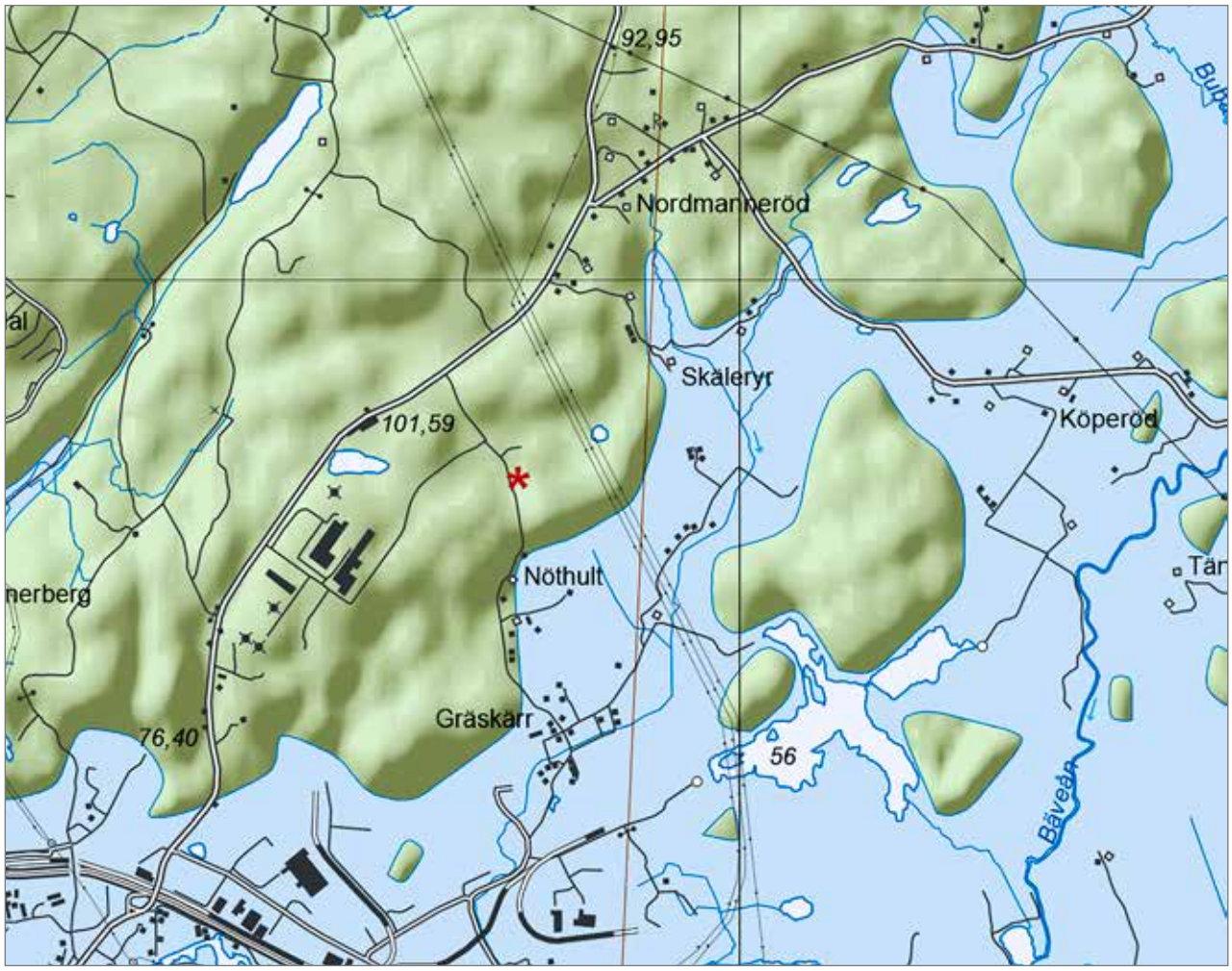

Figur 8. Kartan visar strandlinjen för 11 000 år sedan. (karta från Sveriges geologiska undersökning, utsnitt ur karta: strand_11000_fy6YMhcrgr.pdf).

Referenser

Litteratur

Falkenström, P. (manus under bearbetning). *Bosättningar i Hensbackaland. Senpaleolitikum och tidigmesolitikum i Uddevallasundet. Arkeologisk undersökning, Herrestad 370, 371 och 391, Källdal 1:4 m.fl., Herrestad socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum Rapport.

Hernek, R. & Pajusi, A. 2018. *I tidigmesolitiska miljöer. Utredning inför breddning av Väg 172, arkeologisk utredning, Kuröd 4:61 m.fl., Uddevalla socken, Uddevalla kommun*. Bohusläns museum Rapport 2018:09.

Kindgren, H. 1997. Uddevalla före Uddevalla. *Årsbok Bohuslän 1997*. Bohusläns hembygdsförbund. Uddevalla.

Nordqvist, B. 1996. Senpaleolitikum och mesolitikum vid Uddevallasundet. Arkeologisk förundersökning av fornlämning Raä 71 m.fl. och inventering inom Björbäck-Gräskärrs industriområde, Uddevalla/Bäve socken, Uddevalla kommun, Bohuslän. *Riksantikvarieämbetet, UV Väst. Internrapport 1996*.

Nordqvist, B. 2000. *Coastal Adaptions in the Mesolithic. A study of coastal sites with organic remains from the Boreal and Atlantic periods in Western Sweden*. GOTARC, Series B. Gothenburg Archaeological Theses. No 13. Gothenburg University, Department of Archaeology.

Ortman, O. 2018. Uppgifter om gårdarna Kuröd, Björbäck, Gräskärr och Nöthult. Bilaga i: Peterson, J. *Boplatser och byggnadsrester i Björbäck. Arkeologisk utredning, Björbäck 1:45 m.fl., Uddevalla socken och kommun*. Bohusläns museum Rapport 2018:04.

Peterson, J. 2018. *Boplatser och byggnadsrester i Björbäck. Arkeologisk utredning, Björbäck 1:45 m.fl., Uddevalla socken och kommun*. Bohusläns museum Rapport 2018:04

Otryckta källor

FMIS. Digitala fornminnesregistret. Riksantikvarieämbetet, Stockholm. Tillgänglig digitalt: http ://www.raa.se/ hitta-information/fornsok-fmis/, besökt 2018-03-27.

Sveriges geologiska undersökning (SGU), Kartgeneratorn. Strandnivåkartan i skala 1:50 000. Kartans namn: strand_11000_fy6YMhcrgr[1]

Sveriges geologiska undersökning (SGU), Jordartskartan, skala 1:25000–100 000.

Kartans namn: jord25_100_splSg1EnaM[1].pdf

Kartor

Lantmäterimyndighetens arkiv:
Laga skifte Nöthult 1851, akt 14-BÄV-76

Lantmäteristyrelsens arkiv:
Kuröd 1-2_Storskifte på skog-skogsmark 1797

Kuröd 1-2_laga delning 1817

Kuröd 1-2_Solskifte 1783

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	431-35247-2017
Bohusläns museum dnr:	17/0455
Bohusläns museums pnr:	18019
Fornlämningsnr:	RAÄ Uddevalla 226:1
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Uddevalla
Socken:	Uddevalla
Fastighet:	Kuröd 4:35, Nöthult 1:14
Ek. karta:	8155/8B5f
Läge:	X 6473950,0 Y 323742,0
Meter över havet:	80–105
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Uppdragsgivare:	Uddevalla kommun
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Johan Peterson
Fältpersonal:	Robert Hernek, Marie Jonsson, Oscar Ortman, Arwo Pajusi
Fältarbetstid:	2018-03-28–2018-06-19
Arkeologidagar:	3
Undersökt yta:	Ca 20 ha
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv

Bilagor

Bilaga 1. Ändringsanmälan för Uddevalla 226:1

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Anmälan eller ändringsanmälan av fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning

Referensnummer för den inskickade blanketten är: 1406

Geografiska och administrativa uppgifter

Län	Kommun	Landskap
Västra Götaland	**Trollhättan**	**Västergötland**
Socken	Fastighet/kvarter	Kartblad
Uddevalla	**Kuröd 4:35**	**8155 - 8B5f**

Berörda RAÄ-nr och lägesbestämning

Berörda RAÄ-nr/tillfällig arbetsidentitet (objektnr)		
Uddevalla 226:1		
Mätmetod	Skala	Medelfel vid inmätning
GPS		
Kommentar kring inmätning		

Anmälan

Anmälningstyp	Ansvarig organisation	Anmälare
Ändringsanmälning	**Bohusläns museum**	**Robert Hernek**
Anmälningsdatum	Person som utfört besiktningen i fält	
2018-08-31	**Robert Hernek**	
Uppgiftslämnare		Datum för besiktning

Inventering

Inventeringstyp	Ansvarig organisation	Ansvarig person/platsledare
Granskningsdatum	Inventerande organisation	
Inventeringsdatum	Inventerare	

Objekttabell för lämningstyper

RAÄ-nr **Uddevalla 226:1**	Tillfälligt arbetsid. (obj.nr)	Osäker position ☐	Ej synlig ovan mark ☐	Lägsta nivå (möh) **84**	Högsta nivå (möh) **85**
Antal **1**	Lämningstyp **Boplats**	Egenskapstyp		Egenskapsvärde(n)	
Antikvarisk bedömning **Övrig kulturhistorisk lämning**	Skadestatus **Skadad**	Undersökningsstatus **Ej undersökt**		Aktualiserad bedömning **Annat underlag**	

Beskrivning
I april-juni 2018 genomförde Bohusläns museum en arkeologisk utredning Etapp 2 för planerad industrimark (Dnr 431-35247-2017 - se slutanmälan blankett 3445). I kanten av utredningsområdet finns en registrerad stenåldersboplats, Uddevalla 226:1. Den blev registrerad efter en översiktlig inventering som gjordes 1986 i samband med förundersökningar inom Björbäck-Gräskärrs industriområde utförd av Riksantikvarieämbetet UV Väst.
Boplatsen bedöms emellertid som mycket tveksam och till grund för dess status som fornlämning är enbart ett enda fynd; en svallad kärna av flinta, som dessutom är funnen i en vägslänt. Mot bakgrund av kärnan är ett enstaka fynd, fyndplatsens höjd över havet, strax under 85 meter, samt det faktum att kärnan var svallad gör det högst troligt att flintkärnan var naturlig, det vill säga aldrig bearbetad av människa. Provgropar i anslutning till fyndplatsen gav heller inget resultat.

Bohusläns museum förordar att boplatsens status som fornlämning bör upphöra att gälla

Antikvarisk kommentar/motivering till aktualiserad bedömning
Fyndplatsen ligger högre än de äldsta kända säkert belagda boplatserna i Uddevalla. Att det skulle finnas svallad flinta på den nivån och i det terrängläget bedöms som osannolikt. Provgropar i anslutning till fyndplatsen gav heller inget resultat.

Fyndmaterial
inga

Terräng
Vägslänt och våtmarksområde

Skadebeskrivning
Den boplats/yta som INTE bedöms aldrig ha varit en boplats är skadad av en väg

Vegetation
Sly och småträd

Referenser

Inget kartmaterial bifogat

Skriftlig Källa

Berörda RAÄ-nr/objekt-nr
Uddevalla 226:1
Skriftlig källa
Nordqvist, B. 1996. Senpaleolitikum och mesolitikum vid Uddevallasundet. Arkeologisk förundersökning av fornlämning Raä 71 m.fl. och inventering inom Björbäck-Gräskärrs industriområde, Uddevalla/Bäve socken, Uddevalla kommun, Bohuslän. Riksantikvarieämbetet, UV Väst. Internrapport 1996.

Berörda RAÄ-nr/objekt-nr
Uddevalla 226:1
Skriftlig källa
Hernek, R. 2018 (i manus). På senpaleolitiska nivåer. Arkeologisk utredning för del av Lillesjö industriområde, Kuröd 4:35 och Nöthult 1:14, Uddevalla socken och kommun. Bohusläns museum Rappport 2018.

Ingen bildinformation bifogad

Inga filer bifogade

Meddelande

Meddelande till FMIS

Blankett inskickad av: Robert Hernek (robert.hernek@bohuslansmuseum.se) 070-22 66 350